

DAVID M. GUSS

CELE 21 DE EVADĂRI ALE LT. ALASTAIR CRAM

O poveste fascinantă despre curaj și stăruință
din cel de-al Doilea Război Mondial

Cuprins

HĂRȚI 10-13

PREFAȚĂ: CUM L-AM DESCOPERIT

PE ALASTAIR CRAM 15

1. MUNTELE 23

2. BARONUL 40

3. ACADEMIA EVADĂRILOR 73

4. TUNELUL DIN REZERVORUL DE APĂ 95

5. ULTIMELE ZILE LA GAVI 153

6. TRENUL 178

7. PĂDUREA 202

8. NEBUNIA LUI STIRLING 240

9. MISTUIT DE DORINȚA

DE A SE ÎNTOARCE ACASĂ 282

10. OMUCIDERI CU AUTOR NECUNOSCUT 316

MULȚUMIRI 357

NOTE 365

BIBLIOGRAFIE 399

INDEX 411

Prefață

Cum l-am descoperit pe Alastair Cram

Nu l-am cunoscut niciodată pe Alastair Cram, dar dacă viața mi-ar fi oferit această ocazie, mă îndoiesc că ar fi acceptat să devină subiectul unei cărți. Era un om rezervat și modest, care își ducea viața departe de ochii presei, refuzând cu încăpățănare să vorbească despre numeroasele sale aventuri. Și cu toate acestea, jurnalele scrise imediat după război stau mărturie dorinței lui de a lăsa în urmă amintiri de neprețuit. Dar și acestea sunt greu de descâlcit. Scrise cu creionul, cu puține semne de punctuație și cuvinte ce se contopesc adesea unele cu altele, reprezintă opera unui om bântuit de ardoarea de a-și așterne povestea pe hârtie. A cochetat cu ideea de a le publica, în speranța că ar putea deveni un manual de evadare. „Această carte“, a scris el într-una dintre însemnări, „este o mărturie a faptelor unui singur om, redând însă, cât mai fidel cu putință, istoria evadărilor dintr-o Europă mistuită de război, deoarece aventurile descrise în aceste pagini sunt tipice celor trăite de mulți ofițeri și soldați ai Națiunilor Unite.“ Dar experiențele lui Alastair sunt departe de a fi „tipice“ și nici n-a încercat vreodată să le publice. S-a mulțumit doar să ascundă într-un plic caietele școlare pe care își așternuse povestea, fără să le mai vadă vreodată.

Când le-am descoperit șazece de ani mai târziu, jurnalele aveau unele pagini lipsă, altele rupte sau lipite greșit. Aproape toate erau ilizibile și, în ciuda ajutorului acordat de un criptograf amator din Texas, am avut nevoie de câțiva ani ca să le descifrez. Dar mi-am dat seama cu mult înainte, dacă nu chiar imediat, că era o poveste ce trebuia să vadă lumina tiparului. Cunoșteam aventurile lui Alastair încă din copilărie, căci era un erou legendar al romanelor despre evadări pe care am început să le devorez cu nesăț încă de la vârsta de doisprezece ani. Datorită lor am devenit un cititor împătimit și apoi un cercetător la fel de pasionat. Aceste cărți erau la îndemână copiilor de-o vârstă cu mine din Marea Britanie, dar eu locuiam în America, unde găseam doar câteva dintre cele mai cunoscute titluri precum *The Great Escape* (scrisă de Paul Brickhill) și *The Wooden Horse* (scrisă de Eric Williams).

Un profesor de matematică, impropriu poreclit „Butts” („Fund”), mi-a venit în ajutor. Comanda de ani de zile din Anglia cărți rare, scrise de Lewis Carroll, și s-a oferit să adauge pe lista lui de comandă și cărțile pe care le voiam eu. Astăzi, când poți cumpăra aproape orice de pe internet, cu promisiunea ca articolele comandate să fie livrate a doua zi, e greu să ne mai amintim bucuria nețărunită, trăită în clipa în care primeam un pachet pe care îl așteptam cu nerăbdare de peste Atlantic. La scurt timp, am început să le scriu autorilor, asaltându-i cu întrebări și cerându-le sfatul în privința altor titluri. Cel mai generos dintre toți s-a dovedit Pat Reid, care a descris în paginile romanului său, *The Colditz Story*, povestea palpitantă a unei evadări din cel de al Doilea Război Mondial. Crescând cu aventurile captivante ale evadărilor din timpul războiului, Reid îmi împărtășea pasiunea și îmi trimitea scrisori lungi și obiective, însoțite adesea de câte o carte sau o fotografie.

Apoi m-am dus la colegiu, iar războiul din Vietnam, declanșat la scurt timp, mi-a domolit interesul față de tot ceea ce înseamnă viața militară. Am scris poezii, am studiat artele frumoase, am locuit printre băștinașii de la izvoarele fluviului Orinoco, am publicat

cărți despre mitologia sud-americană și am devenit, în cele din urmă, antropolog. Urmându-mi cariera de profesor și cercetător, am trecut în uitare, timp de ani de zile, pasiunea pentru poveștile despre evadări. Dar, într-o bună zi, aflându-mă la biblioteca de stat din oraș, am dat peste numărul 940.54 din Sistemul Zecimal Dewey¹ destinat celui de al Doilea Război Mondial și marilor evadări. Am descoperit cu uimire câteva titluri noi pe care nu le văzusem niciodată. Spre deosebire de prima generație de cărți scrise imediat după război, acestea purtau semnătura unor autori care ieșiseră de curând la pensie sau care voiau să-și publice lucrările înainte de a muri. Am luat de pe raft cartea lui Tommy Calnan, *Free as a Running Fox*, și am început s-o citesc cu fervoare. Vechea pasiune pentru eroii care căutau diverse modalități și subterfugii ca să-și recapete libertatea mi s-a trezit din nou la viață.

M-am hotărât să iau legătura cu Pat Reid. Pentru că trecuseră douăzeci și cinci de ani de când nu mai corespondam, voiam să-i descriu calea pe care o urmasem și să-i mulțumesc pentru tot ce făcuse pentru mine. Din păcate, era mult prea târziu. Murise cu câțiva ani mai devreme, la vârsta de șaptezeci și nouă de ani. Toate acestea mi-au reaprins interesul pentru poveștile despre evadări. Am citit câteva dintre cărțile nou apărute, dar, deși unele erau extraordinare, n-am găsit nimic despre aventurile „Baronului” Alastair Cram. Considerat cândva drept un Harry Houdini din perioada celui de al Doilea Război Mondial, Alastair a încercat să scape, după propriile-i mărturii, de douăzeci și una de ori, întrecând astfel tentativele de evadare ale tuturor prizonierilor de război. Toate informațiile pe care le dețineam despre el până atunci proveneau atât dintr-un raport detaliat al celor de la MI9 (Serviciul Militar de Informații al Marii Britanii), cât și din lucrarea lui

¹ Sistem de catalogare bibliografică inventat de Melvil Dewey. Acest sistem de clasificare organizează și cataloghează cărțile pe rafturile unei biblioteci într-un mod specific și într-o ordine repetabilă care ușurează considerabil identificarea, găsirea și plasarea ulterioară a cărților (n.trad.)

George Millar, *Horned Pigeon*, și din cea a lui Jack Pringle, *Colditz* *Last Stop*. Nutream însă convingerea că autorul unor fapte uluitoare precum cele săvârșite de Alastair trebuie să fi lăsat în urmă o mărturie, fie scrisă, fie înregistrată.

Deși murise în 1994, soția lui, Isobel, ar mai putea fi încă în viață doisprezece ani mai târziu. Și, spre uimirea mea, o singură scrisoare trimisă Clubului Scoțian de Alpinism, unde Alastair s-a înscris în 1930, mi-a deschis toate porțile. Isobel, după câte am aflat, locuia la Edinburgh și, cu excepția unei artrite severe, se bucura de o sănătate relativ bună. Iar Alastair lăsase în urmă o colecție de jurnale despre aventurile petrecute în timpul războiului, care se aflau acum spre păstrare în arhivele Clubului de Alpinism. Puteam să le consult, deși erau aproape imposibil de deslușit. Existau, de asemenea, și alte materiale care mi-ar putea fi de folos, mi-au spus forurile clubului. În luna august, am vizitat, împreună cu soția mea, Kate, orașul Edinburgh, programându-ne călătoria astfel încât să coincidă cu festivalul Fringe din 2007.

Ne-a plăcut orașul și ne-am distrat de minune la festival, dar cea mai frumoasă surpriză ne-a oferit-o întâlnirea cu Isobel. Inteligentă și spirituală, exprimându-și clar și răspicat părerea în orice privință, ne-a primit în casa ei din Stockbridge cu o căldură destinată de obicei membrilor apropiați ai familiei. Pe parcursul următorilor nouă ani, am devenit extrem de apropiați, scriindu-ne, sunându-ne și vizitându-ne cât mai des cu putință. Și vorbind tot timpul despre Alastair cum numai Isobel putea s-o facă. Indiferent ce subiect abordam – copilăria petrecută în Perth, anii de război, perioada trăită în Germania ca procuror sau cea din Africa în timpul Revoltei Mau Mau, dar și numeroasele ascensiuni montane înfăptuite în întreaga lume –, nimeni nu le-ar fi putut evoca mai frumos ca Isobel. Și nimeni nu era mai încântat ca ea să-i depene povestea. „Alastair era un om modest“, a scris când ne-am întâlnit prima dată. „Dar faptele sale merită să fie făcute cunoscute și mă bucur că cineva le va așterne, în sfârșit, pe hârtie.“

Ne-a împărtășit multe lucruri despre Alastair, unele pe care el le-ar fi ținut, fără doar și poate, sub tăcere. Dar, în relația lor, Isobel a fost cea guralivă, în timp ce el prefera singurătatea, refuzând să vorbească despre aventurile sale. „A fost mereu un lup singuratic“, ne-a povestit soția lui. „Și i-am respectat tăcerea. Dacă voia să-și pună sufletul pe tavă în fața ta, descopereai o lume fascinantă. Dar prefera intimitatea.“ Ca printr-o ironie a sorții, acestea sunt exact trăsăturile care alcătuiesc, susține Pat Reid, ADN-ul unui fugar „de profesie“:

Căci, atunci când fugi, singurătatea îți este unicul tovarăș – singurătatea unui animal hăituit. Dar chiar și un fugar simte nevoia, ațâțată de foame și de oboseală, să se lase păgubaș și să se predea pentru a-și regăsi tovarășia pierdută – fie și pe cea a prizonierilor. Și atunci vin și te întreb: Ți place compania oamenilor sau poți să înduri singurătatea?

Deși dorința de singurătate n-a fost, poate, forța motrice din spatele numeroaselor tentative de evadare ale lui Alastair, a fost, fără îndoială, un „ingredient“ bine-venit. Acesta este și motivul pentru care cu toții par atrași de drumeții. Alți fugari luau trenul sau autobuzul, dar Alastair a preferat mereu să meargă pe jos și, dacă i se oferea ocazia, să escaladeze crestele montane. Și-a reluat ascensiunile pe vârfurile alpine, explorate în anii '30, adesea ca ghid. Avea să contopească, în cele din urmă, alpinismul cu dorința de evadare, considerându-le parte integrantă ale unui proces de catharsis, unde toate legăturile afective sunt complet tăiate, iar teama dispare cu totul. Numai atunci individul își descoperă adevăratul potențial. Metamorfoza generată de pericol poate fi realizată, susține Alastair, în numeroase moduri: „Suntem cu toții prizonierii legăturilor afective“, a scris el, „înlănțuiți într-o temniță străjuită de dorințe și de teamă ce ne zădărnicesc libertatea. Luxul, confortul, dragostea de viață și deșertăciunile reprezintă puterile ce țin încătușat spiritul uman“.

Alastair n-a abandonat niciodată căutările spirituale care i-au dominat tinerețea. „Era un om plămădit din trăsături contradictorii”, a spus Isobel în repetate rânduri. „Pe de o parte, avea o latură rațională, care îl ajuta să fie un avocat de excepție. Iar pe de alta, natura îl înzestrăse cu o latură spirituală, eterică.” Ambele trăsături se împletesc în paginile jurnalelor, a căror prefață ascunde o aluzie subtilă: „Aceasta este povestea unei simple aventuri personale, deși cei înzestrați cu mai multă judecată ar putea percepe o experiență secundară, întrețesută cu o suită de întâmplări spirituale”.

Refăcând, alături de Kate, odiseea uluitoare a lui Alastair prin Europa de-a lungul mai multor ani, am descoperit că înfăptuiam nu doar o simplă călătorie, ci un adevărat pelerinaj. Plecând pe urmele lui din Sicilia, am vizitat Castelvetro și Racalmuto, unde bătrânii din Società di Mutuo Soccorso își aminteau încă de Carlo și de Maresciallo (Mareșalul). De acolo, am pornit spre Padula și, la fel ca George Millar, am admirat, gâtuiți de emoție, Certosa di San Lorenzo. În Gavi am revenit de mai multe ori, bucurându-ne de ajutorul neprețuit al lui Andrea Scotto și al membrilor societății *The Friends of Gavi*. Traversând pasul Brenner și poposind în Bolzano, dar și în munții Dolomiți, am trecut pe lângă München și ne-am oprit la Praga. Acolo, colonelul Kulfánek ne-a călăuzit pașii prin sălile impresionante ale Muzeului Gestapoului din fostul palat Petschek. Accesul în celulele din Pankrác, ce încă funcționează ca închisoare, s-a dovedit o încercare mult mai dificilă. În Mährisch Trübau însă, personalul academiei militare cu sediul în fostul lagăr Oflag VIII F ne-a primit cu brațele deschise. De acolo, am ajuns ușor în Sulíkov, satul unde Alastair și Jim Gaze s-au oprit să ceară ajutor în mai 1944. Nimic nu s-a schimbat de atunci, căci, în afară de doi cai albi și un sătean care pune niște carne la afumat, cătunul părea lipsit de viață. Unul dintre ultimele noastre popasuri a fost la Bad Oeynhaus, vechea stațiune din Germania unde Alastair a petrecut câțiva ani ca procuror în cadrul Comisiei pentru Crime de Război. Am descoperit

cu surprindere că, deși trecuseră peste șazece de ani de la ocupație, în aer plutea încă o atmosferă ostilă.

Îi sunt recunoscător lui Alastair pentru că m-a purtat în această călătorie și mi-a oferit toate instrumentele necesare ca să-i depăn povestea extraordinară. Și după mai bine de cincizeci de ani de rătăcire prin lumea evadărilor, nu-mi imaginez un dar mai frumos. În același timp, gândul că Isobel, care m-a ajutat să dau viață acestei cărți, nu mai poate s-o vadă publicată îmi umple sufletul de tristețe. A plecat dintre noi în ianuarie 2016, la vârsta de nouăzeci și șase de ani. La scurt timp după prima noastră întâlnire, Isobel i-a scris câteva rânduri lui Robin Campbell, arhivarul Clubului Scoțian de Alpinism, spunându-i: „Să sperăm că n-am săvârșit o greșală atunci când i-am încredințat povestea lui Alastair unui profesor american”. Încrederea și prietenia ei m-au ajutat să creionez și să duc la bun sfârșit un proiect de asemenea anvergură, dovedindu-se una dintre cele mai frumoase răsplăți.

Muntele

A ajuns cu avionul în Ajunul Crăciunului, părănd un simplu turist britanic, fericit să petreacă vreo câteva zile de iarnă la malul mării. Și, deși Alastair Cram își dorise mereu să viziteze Sicilia, nu și-a imaginat nicio clipă că o va face în acest fel. Cu doar patru săptămâni în urmă, își croia drum printre tancurile mistuite de flăcări în timpul bătăliei de la Sidi Rezegh când o explozie l-a lăsat aproape fără suflare. Nemții cuceriseră postul de observație al artileriei pe care Alastair, alături de alți trei soldați, îl folosea ca să urmărească mișcările dușmanului. Era cea de a patra zi a Operațiunii Crusader (Cruciatul), planul Armatei a 8-a de eliberare a garnizoanei de la Tobruk aflate sub asediu de șapte luni. Operațiunea a început cu un atac asupra aerodromului deținut de forțele Axei la Sidi Rezegh și s-a transformat iute într-un război de hărțuire, care a durat patru zile. Când s-a încheiat, în cele din urmă, la începutul lui decembrie 1941, după una dintre cele mai aprige confruntări dintre unitățile blindate, Operațiunea Crusader a reprezentat prima victorie a Aliaților. Pierderile suferite de ambele tabere au fost devastatoare, în special după lansarea unui ultim atac disperat din partea lui Rommel. Atunci, postul în care se afla Alastair a căzut în mâna nemților, iar el a fost lăsat să zacă aproape fără suflare.

Când s-a trezit, a văzut chipul unui adolescent îmbrăcat cu o uniformă mult prea mare, care făcea parte din trupele Afrika Korps.

Respectiv, Cu o mână îl zgâlțâia de umăr, în timp ce cu cealaltă ținea strâns un pistol Luger. „*Verwundete?*“ îl întreba, nervos. „Ești rănit?“ Alastair nu știa. Casca avea o adâncitură imensă, lucru care explica vuietul din urechi, dar și durerea cumplită de cap și vederea dublă. S-a ivit apoi un alt soldat neamț, puțin mai mare decât primul, și, ca un actor care aștepta în culise să-și rostească singura replică pe scenă, a spus mândru, într-o engleză școlărească: „Pentru tine, războiul s-a încheiat“. Dar, după cum avea să descopere Alastair în curând, „un nou război personal abia începea“.

Trei zile mai târziu, nemții l-au predat în mâinile italienilor, conform înțelegerii încheiate, potrivit căreia italienii aveau să se ocupe de prizonierii capturați de forțele Axei în Africa de Nord. La urma urmei, ei se aflau oficial în fruntea campaniei. Noile trupe Afrika Korps erau trimise de Hitler doar pentru susținerea aliaților săi din sud odată cu înaintarea forțelor britanice pe teritoriul Libiei. Transportul prizonierilor cu feribotul pe Mediterana reprezenta, de asemenea, o soluție mult mai ușoară și mai puțin costisitoare decât trimiterea lor în Germania. Din nefericire însă, mulți dintre ei se înecau atunci când submarinele britanice le atacau vasele cu torpile.

Înainte ca Alastair să pună piciorul în portul Benghazi din Libia, încercase deja să fugă de două ori. O dată la Derna, unde a fost găsit furișându-se prin gardul de sârmă ghimpată, scăpând la mustață de executare. Acum, ajuns la bordul unui distrugător italian, împreună cu alți trei sute de prizonieri, a fost încuiat în teugă. Locul, întunecat și îmbăcsit cu noxe de combustibil, era mult prea mic chiar și pentru jumătate din ei. Când chepengul de fier s-a închis deasupra lor, Alastair și-a dat seama că nu aveau prea multe șanse de scăpare în cazul unui atac. Dar submarinele Aliaților nu reprezentau singurul pericol. Nici n-au apucat să treacă bine de epavele vaselor presărate ca niște insule micuțe de jur împrejurul portului că a și izbucnit o furtună puternică. Valuri imense loveau nava din toate părțile, clătînând-o periculos, gata s-o răstoarne; sau, cel puțin, așa li se părea prizonierilor de sub punte. Sufereau aproape cu toții de

rău de mare, gemând și vomitând până când podeaua s-a acoperit cu un lichid galben și fetid. Amestecate cu fecalele bolnavilor de dizenterie, aceste reziduuri se revărsau asupra prizonierilor de fiecare dată când nava se înclina într-o parte. Unii o comparau cu „siceriele plutitoare“ din perioada războaielor napoleoniene sau, și mai rău, cu vasele ce transportau sclavi pe „Calea de Mijloc“¹.

Unul dintre puținii prizonieri care nu s-au îmbolnăvit era un ofițer superior britanic, un bătrân lup de mare australian, pe nume „Skipper“ Palmer (Comandantul Palmer), poreclit „Negustorul“ sau „Piratul“. Un personaj „pitoresc“, cu o inimă mare și o personalitate debordantă, Skipper și-a câștigat renumele în timpul blocadei de la Tobruk. Succesul cu care reușea să înlocuiască trupele asediate l-a determinat pe nemți să pună o recompensă pe capul lui. Faptele sale erau cu atât mai remarcabile cu cât își îndeplinea misiunea cu o goeletă cu trei catarge capturată din mâinile italienilor. În 1916, a pornit spre Anglia la bordul unui vas similar, pe care nemții aveau să-l latace și să-l scufunde. Skipper a plutit în derivă timp de trei zile, într-o barcă de salvare. După executarea serviciului militar în Marina Regală Britanică, Palmer a ajuns, în cele din urmă, în China, unde a lucrat ca marinar pe diverse nave. Îmbrăcând acum din nou uniforma militară, a primit misiuni similare în Africa de Nord – aducerea pe uscat a trupelor de comando, capturarea spionilor, evitarea blocadelor, introducerea pe căi ilicite a armelor și băuturilor alcoolice. Porecla de „Piratul“, pe care o îmbrățișase încântat, arborând steagul acestora, cu craniul și oasele încrucișate, era pe deplin îndreptățită, căci nimeni nu se lupta cu mai multă îndârjire să nu cadă prizonier cum o făcea Skipper Palmer.

Acum, odată cu deteriorarea condițiilor din teugă, italienii au început să lase câte zece prizonieri odată să iasă afară pe puntea superioară. Palmer a conceput atunci un plan prin care să preia

¹ Drumul sclavilor pe o rută triumfiară: Europa-Africa-America-Europa, prin mijlocul Atlanticului (n.trad.)